

8. Огульчанський Б., протоієрей. Життя і рух в церкві: минуле, сучасне, майбутнє. Міркування про Православ'я в Україні [Електронний ресурс] / Б. Огульчанський, протоієрей // Релігія в Україні : [сайт]. – Режим доступу : www.religion.in.ua/.../14434-zhittya-i-rux-v-cerkvi-minule-suchasne-majbutnye-mirkuvannya-pro-pravoslavyya-v-ukrayini.html
9. Сизонтова Є. Михайло Білецький: Наша релігійність більше носить формальний характер, ніж задовольняє внутрішню потребу в вірі [Електронний ресурс] / Є. Сизонтова // Релігія в Україні : [сайт]. – Режим доступу : www.religion.in.ua/.../17863-mixajlo-bileckij-nasha-religijnist-bilshe-nosit-formalnij-harakter-nizh-zadovolnyaye-vnutrishnyu-potrebu-v-viri.htm
10. Чорноморець Ю. Чи можна побудувати державу «закону» та «моральних засад» лише зусиллями громадянського суспільства? [Електронний ресурс] / Ю. Чорноморець // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт]. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/46549/

Борейко Юрий. Православная религиозность в украинских реалиях постмодерна. В статье анализируются общие для православных институтов в Украине проблемы религиозности эпохи постмодерна. Выяснено, что чертами современной православной религиозности являются церковная субкультурность, внецерковность верующих, приходская изоляция, пассивность мирян, инертность в модернизации, институциональный раскол, конкуренция церквей.

Ключевые слова: православная религиозность, верующий, церковность, внецерковность, духовенство, миряне, постмодернизм, современное общество.

Boreyko Yuriy. Orthodox Religion in the Ukrainian Realities of Postmodern. The paper analyzes common to Orthodox institutions in Ukraine the problem of religious postmodern era. It was found that features modern Orthodox religion is the church subculture, outside ecclesiality believers parish isolation, passivity of the laity, the inertia of modernization, institutional divisions, competition churches.

Key words: Orthodox religion, believer, ecclesiality, churching, outside ecclesiality, clergy, laity, postmodernism, contemporary society.

Стаття надійшла до редколегії
26.03.2013 р.

УДК 293.(043)21

Ірина Соломаха

Світосприйняття східних слов'ян: релігієзнавчий контекст

Висвітлено особливості світосприйняття східних слов'ян як структурованої, світоглядної системи, у якій закладаються принципи трепетного ставлення до людського життя, до всього довкілля, де людина повинна прагнути до співіснування, співжиття з усім створеним живим і неживим.

Ключові слова: світосприйняття східних слов'ян, слова-коди, замовляння, збереження життя.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодення характеризується якісними змінами зрушеннями у всіх сферах буття, зокрема в царині реконструкції духовних надбань людства. У цьому контексті в умовах багатоманітності запропонованих суспільству духовних цінностей особливе значення надається міфопоетичному світосприйняттю давніх слов'ян. Адже і в сьогоднішніх глибинних світоглядних структурах, які визначають напрями культурного розвитку, ми знаходимо сліди найархаїчніших уявлень. Саме тому так важлива й необхідна реконструкція глибокої давнини. Адже на основі світоглядної самобутньої системи замовлянь створювалися пізніші релігійні утворення (наприклад молитва), які були зумовлені значною мірою характером і способом діяльності, побутом давніх слов'ян, що уможливило формування певного стилю життя та мислення, вироблялись характерні орієнтації на освоєння світу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досліджували різні аспекти світосприйняття східних слов'ян археологи та історики: Б. Рибаків (автор досліджень про язичництво давніх слов'ян і Древньої Русі), Н. Білецька, Ю. Кривошея, Н. Чмихов та інші, етнографи й фольклористи Д. Зеленін, В. Пропп, Є. Померанцева, С. Токарев; філологи Д. Лихачов, О. Трубаčov, В. Іванов та ін. Сьогодні цій пробле-

мі присвячено роботи російських дослідників Т. Волошиної Ю. Медведєва, В. Шукліна та ін. Також учені вивчають особливості слов'янського світосприйняття як складової частини вітчизняної культури (М. Козлов, Г. Лозко, О. Тупик та ін.), як світоглядної системи (Ю. Борейко, М. Попович, Н. Фатюшина та ін.). Значно менше досліджень, присвячених осмисленню світосприйняття як вірувальної, світосприйнятливої системи східних слов'ян.

Мета статті – з'ясувати сутність світосприйняття східних слов'ян у релігієзнавчому вимірі, його вірувальні вияви та інкорпорування їх життєстверджуючих настанов у сьогодення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Світосприйняття східних слов'ян в образно-наочній формі ілюструвало прагнення людини пояснити й упорядкувати світ, який її оточував, розкрити єдність людини та природи. Безперечно, розвиток цього явища деякою мірою було перервано запровадженням християнства. Приміром, у боротьбі з так званим «поганством» було знищено безцінні пам'ятки мистецтва стародавнього язичницького світу, а до нас дійшли лише певні уривки. Більшість матеріалу, яка дійшла до нас, «пройшла» через руки духовних осіб, котрі в цій справі не могли бути об'єктивними. Саме тому великий інтерес представляють усі народні звичаї, легенди, замовляння, які дають змогу реконструювати міфопоетичне світосприйняття давніх слов'ян, виступаючи своєрідним виявом їх вірувань та світосприйняття.

Переживання членами групи об'єднувального зв'язку з «вищою силою», утіленою, наприклад, у тотемі, ритуальна діяльність, спільні обряди, які супроводжують народження, шлюб, смерть – усе це скріплювало почуття групової солідарності. У цьому контексті релігійні вірування поставали як особливе дійство, яке відрізняється від інших своєю спрямованістю на священний об'єкт. Уявлення про священне втілювалося в міфологічну форму й реалізовувалося в розмаїтих вірувальних виявах, роль яких полягала в тому, що вони відкривали доступ до священних об'єктів. Приміром, таким сакральним простором у східних слов'ян була лазня, з якою був пов'язаний весь цикл людського життя – від народження до смерті. Селянки народжували в лазнях, оскільки вони були найбільш продезинфікованим місцем села. Сажа, осідаючи на стінах лазні «по-чорному», відіграла роль антисептика. Перед весіллям молоді теж ходили в лазню. Це складало частину весільного обряду. А після смерті небіжчика теж мили в лазні. Крім того, раз на рік лазню спеціально топили на ніч, але не парилися в ній. Це була лазня для духів предків. Так слов'янин підтримував зв'язок із попередніми поколіннями. Тож не дарма банник наділявся надприродними здібностями; стародавні слов'яни вірили, що саме він убиває порушників банних традицій.

Слов'яни шанували міфічних персон, духів природи, які, за їхніми уявленнями, жили й порядкували в помешканні та на обійсті, у хаті й у дворі. Наприклад, бабай – нічний дух, фольклорний персонаж слов'ян. Уявляли його в образі старого дідугана з торбиною, який сидить у куцах або ховається в городині. Коли поночі, він приходить до вікон і сторожить неслухняних дітей. Бабай лише лякає дітей. «Баю-бай, баю-бай, не ходи до нас, бабай» – застерігається в дитячій пісеньці. Інший дух домашнього вогнища, вартовий, покровитель дому – домовик, живе він під піччю чи в запічку, полюбляє сидіти на горищі. Домовик своїм допомагає, а чужим шкодить. Коли ж домовик розсердиться, він відчиняє серед ночі двері й вікна, одтикає каглу, жбурляє посуд, б'є, щипає, тривожить сонних домашніх. 27 листопада, коли починається Різдвяний піст, після вечері лишають на столі об'їдки та немитий посуд, накривши все те скатертиною, щоб домовикові було чим заговіти.

На противагу світлоносним, животворним силам протиставлялася похмура, зла істота – Чорнобог (звідси походить назва чорт). Як зазначає М. Костомаров [4, с. 232–233], справді в слов'ян була зла сила, яка називалася *див*. Так, у «Слові о полку Ігоревім» ідеться про те, що див накликає верхівку дерева, а в іншому місці, коли говориться про набіг половців на Південну Русь наголошується, що див наступає на землю. Отже, див пов'язується з небезпекою, виступає немовби передвісником нещастя.

Щоправда, деякі негативні сили у тих чи тих слов'янських народів набували позитивних характеристик і ставали самотніми явищем. Приміром, це стосується такого українського дива, як відьма. Відьми живуть між людьми, із вигляду нічим не відрізняються від звичайних людей, за винятком маленького хвостика, який приховують. В. Даль зазначав, що в Україні нема жодного села, у якому не було б відьми. До них зверталися, коли була потреба, на них лягала і вся відповідальність за всі громадські та особисті біди. Розповідають також, що на Лисій горі живе найстарша з відьом, і до неї в певну пору року повинні з'являтися всі чародійки. Поганий вплив відьом поширюється на все, що

обіцяє приплід та народження. Але все-таки люди зверталися до відьом; вони були відомими лікувальницями та знахарками. Відьми були учасниками всього життєвого циклу людини, своєрідним соціальним регулятором життя.

Стародавні слов'яни мали складні уявлення про душу. Вони вважали, що в людини є декілька душ і кожна має свою функціональну специфікацію. Одна душа залишається «на тому світі» після смерті. Друга душа дає людині життєдайну силу. Зазвичай, у казках життєву силу людям повертає «мертва вода». Третя душа людини – це її ім'я-образ, що робить її особистістю і членом суспільства.

Вважали, що від душі, яка має особливі властивості, залежать стани людини – життя і смерть, сон і неспання, здоров'я й недуга і що на душу, в свою чергу, можна впливати засобами контактної магії (харчем, ласкою тощо). Наші пращури часто уявляли душу у вигляді крові: розлита по тілу, вона давала життя всім його органам. Такі уявлення засвідчують численні поховання вохрованих покійників у ямах або скринях із кам'яних плит: вважали, що вохра підтримує життєві сили душі, яка є носієм життя. Причому первісні мисливці вважали, що душі померлих, залишаючи тіло, перебувають десь поблизу, у звичному для них доквіллі, а не відлітають на небо, у «вирій» – такі уявлення з'являються пізніше, пов'язуючись із вірою в духів та обрядами трупоспалення.

Досліджуючи світосприйняття прадавніх українців, А. Річинський визначав релігійний світогляд як «певний комплекс ідей, заціплованих народом у низці поколінь – уврешті-решт формує національний характер і (разом з іншими чинниками) кладе свою печать на психіку народу» [8, с. 97]. Він наголошував, що релігійний світогляд українців формувався впродовж століть. У результаті цього становлення окреслились основні особливості українського релігійного світогляду українців. Передовсім це відсутність посередників між людиною і божеством. Господар дому, піднімаючися до рівня духівника, «безпосередньо встановлює містичний зв'язок між собою й божеством, цілим світом та всіма космічними силами» [8, с. 104]. Такий зв'язок не лише прилучав людину до Бога, а й наближав Бога до людини; тим паче, зв'язок між ними інтимізувався. Сільська хата набувала значення Божого храму, де поєднуються два світи – мікрокосм та макрокосм. Причому в стародавніх праслов'ян ще чітко не окреслена ідея Вищої Істоти, але вона була вельми близька до людей. Первісному світогляду українців, як зазначає А. Річинський, не був притаманний дуалізм добра і зла. Це засвідчує найдавніша обрядова творчість. Навіть відьми наділялись особливими людськими рисами, що не несли злої волі. В українському релігійному світогляді укорінено природний оптимізм, що спирався на Бога як людського добродія. Наступна своєрідна риса, як констатує А. Річинський, – це космічне почуття, яке надає можливість господареві вийти за межі своєї оселі, себе й запросити у свою господу всі сили, навіть злі. Оце інтуїтивне передчування внутрішньої єдності світу давало можливість переступити часові, просторові межі й навіть окремішність поодиноких істот [8, с. 109].

Слов'яни поклонялися священним дубам, особливо старим. Ясен був присвячений Перунові. Клен і липа символізували шлюбну пару. Береза символізувала матір-природу. Також птахи в слов'ян мали символічне значення. У ролі таких птахів виступали зозулі, голуби, ластівки, ворони. Зозуля була пророчицею майбутнього з таємничим змістом. Голуб у всіх слов'ян – символ ласки. Так, І. Нечуй-Левицький у міфу про створення світу й мирове дерево наголошує, що світ сотворили два голуби:

*Колись то було з початку світу;
Втоди не було неба ні землі,
Неба ні землі, нем синє море,
А серед моря та два дубойки.
Сіли, впали два голубочці,
Два голубойці, на два дубойки [6, с. 74].*

У збірнику В. І. Даля «Прислів'я російського народу», в розділі «Забобони-прикмети» є такі рядки: «Хто обмирав і був на тому світі, тому під великим страхом заборонено говорити три слова (невідомо які)» [1]. Які ж ці слова? Мабуть, це ті слова, які людина повинна уникати: «кошмар», «жах», «морок», оскільки вони вбивають у ній любов. Справді, ще наші пращури розуміли, що словом можна і вбити, і зцілити. Приклад тому – життєдайне слово замовлянь. Напевно, якісь слова або сполучення слів справді можуть бути ключовим «кодом», що приводить у дію певні внутрішні, не відомі нам механізми, що відповідають за зміни в нашій свідомості або організмі взагалі.

Цілком можливо, що людина, котра вимовляє ці три слова, поступово пригнічує в собі великий Божий дар любити, без якого він перетворюється на жорстокого, жадібного, розважливого монстра, наділеного за відсутністю любові одними бажаннями. Приміром, лікарям відомо, що батьківська любов забезпечується наявністю в організмі в певному балансі всього двох гормонів: окситоцину в жінок і вазопрестіну в чоловіків. Дослідами доведено, що блокування цих гормонів призводить до повної втрати ними цього самого сильного батьківського інстинкту. Мати, втративши здатність любити, залишається абсолютно байдужою, оскільки з її серця вихолощується це неймовірно емоційно-чуттєве переживання. А раптом ці гормони блокуються словами-кодами? Можливо, «кошмар», «жах», «морок» – це та позамежова реальність, яку заборонено згадувати людині, яка тимчасово побувала в потойбіччі. Тут слово виконує роль стримувального чинника, який убиває найсильніше почуття – любов.

У східних слов'ян існувала у свідомості так звана «таємна наука»: уміння поєднувати слова так, що вони могли вилікувати або накликати хворобу, позбавити небезпеки або згубити людину. Слово могло горіти у вогні, володіти й повелівати всесвітом. Слово могло перетворити людину в тварину, у дерево, у камінь. Люди вірили, що той, хто відав силу, за допомогою слова міг літати, не тонути у воді. Замовляння промовлялося безпосередньо над людиною або над річчю, що діяла на людину.

Замовляння – словесна формула вияву вірування, своєрідний ритуал, який мав магічну силу та здатність впливати на навколишній світ людей та духів, щоб отримати певну користь для їх виконавця (виконавців). Замовляння стосувалися найрізноманітніших сфер людського життя та діяльності. Уже в XIX ст. О. Потебня [7] започаткував новий погляд на походження замовлянь, що дав поштовх ґрунтовним розробкам Ф. Зелінського, Н. Познанського, О. Ветухова та ін. О. Потебня формує психологічну концепцію, яка заперечує міфічний зміст, релігійні ознаки, пов'язані з культом богів та міфами. Походження замовлянь науковець виводить із чаклування, коли бажане досягається дійством, коли вірувальне відношення «прагне» оприятитися.

М. Костомаров у роботі «Слов'янська міфологія» наводить численні приклади багатьох фантастичних міфічних істот, із якими пов'язані різні таїнства, цілий цикл замовлянь. До них належать русалки. «Як багато значили ці істоти у слов'ян, видно із того, що завжди зберігалися не лише пам'ять про них, але й віра й їх існування; і найсуворіші літописці вимушені були називати русальною неділею час, який був визначений для святкування цим німфам» [4, с. 227]. Корінь слова *русалка* можна віднайти в кельтській мові, де рус означає вода. У східних слов'ян воно набуло найрізноманітніших варіацій – Руса в Новгородській області, Рось – на Київщині, Русиловка – у Полтавській області. В українській мові слово русло означає середину річки. Отже, русалка – жителька русла, води. Живучи постійно у воді, на свято Лади весною, коли вся природа святкує воскресіння, русалки виходили з води й кружляли в хороводі на луках, лісах, полях. До таких же водяних істот належали топельці й ухехоли чи сирени в чехів. У росіян водяні чи болотяні перевертають човни, руйнують млини. До речі, болото було помешканням для злих сил. Мабуть, не дарма знахарки, для того щоб зняти пристрій із дитини, промовляючи певне замовляння, відсиляли злі сили на болота та очерета. Щоправда, були й сухопутні фантастичні істоти, зокрема в сербів – віли. Їх зображували прекрасними, але надто войовничими дівами.

Замовляння – це передусім акт вербальної магії, віри людини за допомогою слова досягати бажаного. У них чітко простежується давня язичницька першооснова. Людина, яка творить замовляння, звертається до зорі, сонця, вітру, води з проханням про допомогу та участь у долі людини. Однак замовляння були не лише вербальною дією. Виголошення замовляння нерозривно пов'язували з фізичними рухами. Під час такого магічного дійства слово не відмежовувало від дії. У словах називали сили природи, імена нещастя, що відганяються від людини, а в рухах відображували ці сили природи, нещастя, процес їх вигнання та відходу. Цікавою видається трансформація ставлення людини до замовляння і його впливу на її життя. Причому в замовляннях людина намагалася зберегти свою цілісність, своє життя, убезпечити себе від негараздів. Замовляння – не особливі слова, а особливий стан світу й людини, віщий діалог Людини зі Світом.

Самі замовляння сьогодні виступають, з одного боку, найціннішими, найцікавішими звітками про первісний світогляд наших предків, хай навіть із певною заміною понять. Однак вони збереглися до сьогодні, і є люди, які їх здійснюють, а є такі, хто звертається до застосування замовлянь. Чому? Можливо, це відголосок давніх вірувань, психологія, культура наших предків. Або все ж таки це те

колективне несвідоме, що відображає весь сукупний досвід людського роду. Це свідчить, що архаїчні архетипи неабияк психологічно впливають на людину сьогодні. З іншого боку, замовляння можуть відображати спробу втечі сучасної переважно негармонійної людини до того світобачення, коли фізичний, духовний та природний стани були органічно поєднані й людина за допомогою слова могла впливати на кожен із них.

Можна погодитися з тим, що замовляння – це словесне відтворення народної творчості, воно може існувати усно та може бути записане. Також вони можуть супроводжуватися ритуалом та характеризуються такими ознаками: вважається, що воно має магічну силу впливу на людину та природу, а практичне виконання має переважно індивідуальний характер та утаємничується від інших людей. За своєю суттю в діалозі замовляння відображається не наказ і не прохання, а щось на зразок «хай буде так». Замовляння містить у собі ірраціональне, і той, хто творить замовляння, повинен відчути себе складником ірраціонального.

Замовляння мають таку структуру: 1. Молитовний вступ. 2. Зачин «Вихід із будинку» («Встану благословясь, вийду перекрестясь...»). 3. Основна частина, що описує зустріч того, хто заговорює, із персонажами замовляння. 4. Звернення того, хто заговорює з проханням (наказом) до персонажів замовляння. 5. «Заключка» («Замок – у роті, ключ у морі»). 6. Молитовний висновок і «зааміннювання» [10, с. 13].

Замовляння завершується, закріплюється «закріпкою», яка зазвичай може бути двох варіантів. Як зазначають дослідники, перший варіант був давніший, у ньому відбувається замикання дверей, замка на ключ та втрата цього ключа, який буде закинутий на дно глибокого моря. Після цих слів ніхто не зможе порушити, а слово буде «кріпке». У другому варіанті закріпки сказане закріплюється формулою «від нині і до віку, во віки віків», після цього неодноразово заамінюється, зазвичай тричі. Якщо замовляння промовляється тричі, то тричі промовляється закріпка та заамінювання [5, с. 10].

Утім ця структура вельми рідко виявляється представленою в розгорненому, повному вигляді. Значно частіше текст замовляння складається з двох-трьох, іноді навіть одного з описуваних елементів. Мають місце й регіональні відмінності: на російській Півночі, наприклад, були поширені великі, складноструктуровані, такі, що часто зберігалися лише в записаному вигляді тексти, що містять усі або майже всі перераховані елементи; і навпаки, південна частина східнослов'янської території демонструє велику схильність свого населення до використання невеликих заклиналих текстів [3]. Замовляння – особливо утаємничений пласт культури. Їх передавали з вуст у вуста, оскільки вважали: якщо вони стають відомими загалу, то втрачають свою світовидчу, життєдайну силу.

До речі, рецепції трепетного ставлення східних слов'ян до життя можна відстежити в концепції А. Швейцера «благоговіння перед життям» [9], у якій мислитель тлумачив етику як безмежну відповідальність за все живе. Спираючися на фундаментальну загальнолюдську заповідь «Не убий!», А. Швейцер поширює її дію не лише на людські взаємини, а й за їхні межі. До сфери моральних стосунків включено рослини, тварин, усі вияви життя в універсумі. Для етики благоговіння характерне усвідомлення самого факту життя як фундаментальної цінності. У контексті такої етики розуміння феномену життя набуває нової перспективи. Адже до сфери морального введено не лише взаємини між людьми, а й ставлення до рослин, тварин, довкілля, своєї чуттєвості, тілесності, духовності, чим і пронизане світосприйняття давніх слов'ян. У такому вимірі поняття моральності поширюється на різні форми буття, у тому числі на природу. Таке зміщення акцентів може слугувати ефективним засобом захисту людини розумної від людини діючої. Відповідно до цих настанов Г. Йонас трансформував кантівський категоричний імператив у новий закон, адекватний новому характеру людської діяльності: «Дій так, щоб наслідки твоєї діяльності були сумісними з підтримкою достеменно людського життя на Землі» [2, с. 18]. Етика благоговіння перед життям – це етика відповідальності, яка кваліфікує добро як те, що слугує винятково збереженню життя взагалі й життя окремої людини. Етична концепція вченого, яка поширює поняття моральності на інші форми буття, демонструє, як питання екологічної етики переростають у філософсько-світоглядні, які принцип цінності життя трактують як фундамент нового, біоетичного світогляду.

Безперечно, принципи одного з ключових концептів у біоетиці – життя у своїх численних проявах є найвищою цінністю, життя – це єдність духовного й матеріального, життя – це тотальність; етичні принципи є найбільш важливим інструментом тривалості життя – перегукуються зі світонастановами східних слов'ян. По-перше, трепетне ставлення до всього, у тому числі до живого

утверджує об'єктивний онтологічний статус людської особистості, яка є образом і подобою Бога, сином Божим, а її тіло та душа – неділима єдність життєвої сили. По-друге, у світосприйнятті східних слов'ян утверджується краса і праведність життя, усього навколишнього довкілля. Усе живе, природа й людина в ній розуміються як щось сакральне. Супротивні дії – недопустимі, оскільки вони руйнують цілісність світу. По-третє, основа людського життя закорінена в духовному світі людини, співвіднесеному з божественною трансценденцією.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, світосприйняттю східних слов'ян притаманні такі риси: сакралізація всього довкілля, інтимізація відносин між цариною суто людського та божественного, космічне, всеоб'єднувальне почуття всього з усім. Зрештою, відзначимо й синкретизм слов'янського світорозуміння, нерозчленованість сприйняття цілого та синкретизм у значенні єдності природного й надприродного у свідомості, магічного й раціонального в практичній діяльності. У світосприйнятті східних слов'ян обґрунтовано ідею необхідності турботи про все живе в усьому його розмаїтті: з одного боку, проголошено тезу єдності творіння (до речі, цю ідею підтверджують і сучасні науковці, які вказують на існування єдиної системи, що об'єднує все живе: констатується взаємозв'язок усіх форм життя, залежність існування людини від стану всесвіту), а з іншого – стверджується, що люди повинні проявляти турботу про творіння, адже все творіння – добре. У міфах, замовляннях проголошується гімн усьому творінню, його величі й гармонії як усвідомлення його цільності та єдності в розмаїтті. Ці питання особливе значення мають сьогодні, коли актуалізується питання про межі втручання в генетичні основи живих систем та людини. Власне, сьогодні все настирливіше звучить питання про потребу об'єднання всього людства задля збереження життя на Землі в усіх його доволі розмаїтих формах. Тому дослідження життєстверджувальних настанов у світосприйнятті східних слов'ян, з одного боку, уможливить глибше усвідомити витоки багатьох духовних цінностей, а з іншого – переосмислити світоглядні принципи й цінності, установки наших пращурів. Відтак реконструкція давньослов'янських уявлень багато в чому проявляє особливості формування світоглядної парадигми прадавніх українців. Разом із тим, що накопичений духовний потенціал у вигляді слов'янських вірувань та уявлень збагачує етнофонд української нації, її культурні традиції.

Джерела та література

1. Даль В. Пословицы русского народа [Электронный ресурс] / В. Даль. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/dal/index.php
2. Йонас Г. Изменившийся характер человеческой деятельности / Г. Йонас // Человек. – 1999. – № 2. – С. 18–21.
3. Кляус В. Л. Указатель сюжетов и сюжетных ситуаций заговорных текстов восточных и южных славян / В. Л. Кляус. – М. : Наследие, 1997. – 464 с.
4. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія: вибрані праці з фольклористики й літературознавства / М. І. Костомаров. – К. : Либідь, 1994. – 384 с.
5. Магия слова. Заговор / авт.-сост. О. С. Бердяева ; НовГУ им. Ярослава Мудрого. – Вел. Новгород, 2006. – 99 с.
6. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / І. Нечуй-Левицький. – К. : АТ «Обереги», 1993. – 88 с.
7. Потєбня А. Слово и миф [Электронный ресурс] / А. Потєбня. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/poteb/sl_mif.php
8. Річинський А. В. Проблеми української релігійної свідомості. – Вид. 3-тє / А. В. Річинський. – Тернопіль : [б. в.], 2002. – 448 с.
9. Швейцер А. Благоговение перед жизнью / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1992. – 573 с.
10. Юдин А. В. Ономастикон русских заговоров. Имена собственные имена собственные в русском магическом фольклоре [Электронный ресурс] / А. В. Юдин. – М. : МОНФ, 1997. – 319 с. – Режим доступа : [<http://www.ruthenia.ru/folklore/judin1.htm>]

Соломаха Ирина. Мировосприятие восточных славян: религиоведческий контекст. Освещены особенности мировосприятия восточных славян как структурированной, мировоззренческой системы, в которой закладываются принципы трепетного отношения к человеческой жизни, ко всей окружающей среде. Исследована мифоритуальная направленность украинских заговоров, их универсализм как своеобразных культурных кодов, которые проявляются в их формальном и содержательном аспектах. Изучение мировоспринимаемых установок рассмотрено как специфическое иррациональное знание с присущей ему внутренней логикой, кото-

рую с позиций рационального осмысления можно номинализовать как алогичные связи, отражающие наличие веровального отношения. Акцентируется внимание на важном значении мировоззренческих основ восточных славян для современников, поскольку человек, с одной стороны, имеет обязательства и ответственность перед всем живым, с другой – должен стремиться к сосуществованию, общежитию со всем созданным живым и неживым.

Ключевые слова: мировосприятия восточных славян, слова-коды, заговоры, сохранения жизни.

Solomakha Iryna. Worldview of Eastern Slavs: Religious Context. Features of worldview of eastern Slavs as structured, ideological system in which the principles laid reverent attitude to human life, to the environment. Investigated myth-ritual orientation of Ukrainian incantation, their universalism as a kind of cultural codes that appear in their formal and semantic aspects. Study of outlook guidelines considered as a specific irrational knowledge inherent internal logic, which from the standpoint of rational thinking can normalize as illogical connections that reflect the presence of faith ratio. Attention is focused on the importance of ideological basis of eastern Slavs for contemporaries as a man with one hand, has a duty and responsibility to all life on the other – should strive for coexistence with all living and nonliving created.

Key words: outlook, eastern Slavs, speech codes, charms, saving lives.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2013 р.

УДК 2-184:008:14.8(477)

Анастасія Сорочук

Релігійна ідентичність особи в умовах сучасної культури

У статті проаналізовано особливості та специфіку феномену релігійної ідентичності особи. Схарактеризовано трансформацію природи релігійної ідентичності під впливом ідеологем сучасної культури, що реалізуються, передусім, у координатах комерціалізації, віртуалізації та масовізації. Схарактеризовано змінені форми релігійної ідентичності, її зовнішні атрибутивні ознаки.

Ключові слова: ідентичність, релігійна ідентичність, сучасна культура, мультикультуралізм, сакральне.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність дослідження релігійної ідентичності особи визначає специфіка культурної ситуації в Україні та світі, якій притаманна вражальна строкатість релігійних рухів та суперечливість спроб їх теоретичного осмислення. Так, званий «релігійний бум», що спостерігається впродовж останніх 20-ти років, характеризується щораз більшими масштабами, темпами формування та поширення. Традиційні релігійні ідентичності зазнають потужного впливу, з одного боку, глобалізаційних тенденцій, ідей толерантності та мультикультурного суспільства, які сприяють розмиванню релігійної ідентичності, а з іншого – ідеології релігійного ривайвелізму (відродження), фундаменталізму та екстремізму, що інтенсифікують релігійну ідентичність. Загалом релігійну ідентичність ми визначатимемо в цій роботі як самоусвідомлення та самоасоціювання індивіда в царині релігії, яка відбувається в контексті індоктринації, і визначає екзистенціальний контекст існування особистості та референтної групи.

Аналіз релігійної ідентичності через призму сучасних культурних перетворень дає можливість виокремити якісні зміни, які відбуваються у сфері релігійності, зокрема з'ясувати, як змінюється сутнісна основа релігійної ідентичності під впливом мультикультуризму та в умовах формування глобалізованого світу, що відкривають можливості для інтеграції культурних кодів, еkleктики релігійних цінностей і зумовлюють трансформацію традиційних релігійних ідентичностей. Якщо традиційна релігійність покликана забезпечувати онтологічну вкоріненість, структурувати повсякденне буття вірянина відповідно до конкретної ціннісної системи, сформованої на догматичній основі, то синтетично сконструйовані релігійні ідентичності формують субстрати ідентичностей із домішками комерціалізації, симуляції та індивідуалізації. Відмова від догматичної єдиноістинності, заперечення уніфікації та монополізму на релігійну істину актуалізує проблему амбівалентності природи сучасної релігійної ідентичності й простору для вільного конструювання «власного священ-